

**HOWARD
JACOBSON**

**Leef
een
beetje!**

Vertaald door Peter Abelsen

2019 Prometheus Amsterdam

Voor Mitnik, uiteraard

Oorspronkelijke titel *Live a Little*

© 2019 Howard Jacobson

© 2019 Nederlandse vertaling Uitgeverij Prometheus en
Peter Abelsen

Omslagontwerp Jan van Zomeren

Foto auteur Rune Hellestad/Hollandse Hoogte

Zetwerk Mat-Zet bv, Soest

www.uitgeverijprometheus.nl

ISBN 978 90 446 3939 1

BOEK EEN

‘Woorden schieten me tekort,’ zegt de Prinses tegen haar zoon. Ze weet niet precies welke.

‘Hoezo, moeder, wat is er gebeurd?’

‘Niets. Woorden schieten me tekort, dat is alles.’

‘Dus daarom belt u me, om dat te melden?’

‘Ik wijs je er graag op,’ zegt ze, ‘dat jij mij hebt gebeld.’

Ze omklemt de telefoonhoorn alsof ze er alle leven uit wil knijpen. Ze heeft in haar hele leven nog nooit iets zachtjes vastgehouden.

‘Nou, dat is beslist niet het geval, moeder.’ Ook hij is een knijper, kostenbespaarder van beroep. Hij probeert zo hoorbaar mogelijk een gaap te onderdrukken, wil dat ze de slaap in zijn stem hoort. ‘Het zou nooit bij me opkomen om u om twee uur ’s nachts te bellen.’

‘Overdrijf niet zo. Het is geen twee uur in de nacht.’

‘Nou, zo voelt het anders wel. En ik heb u niet gebeld. Misschien had ik dat móeten doen, maar het is echt omgekeerd. Enfin...’

‘Enfin wat?’

‘Waar belt u nu eigenlijk voor?’

‘Dat je op tv je onderhemd laat zien. Hou daar eens mee op.’

‘U vergist zich. Het is Pen die dat doet, en hij zal zeggen

dat het geen onderhemd is maar een T-shirt.'

'Hoe het ook mag heten, knoop fatsoenlijk je overhemd dicht.'

'Dat moet u tegen Pen zeggen, niet tegen mij.'

'Wie is Pen?'

'Uw zoon.'

'Jij bent mijn zoon.'

'U hebt er meer dan één.'

'En welke is hij dan?'

'De zoon die in de Heer is.'

'En jij?'

'De zoon die van God los is.'

Hij weet dat ze begrijpt wat hij zegt.

'Hoe dan ook, ik heb geen van jullie beiden grootgebracht om op tv je ondergoed te laten zien.'

'Noch hebt u ons grootgebracht om het anarchosyndicalisme te omhelzen. Mijn teerbeminde broer draagt een ideologie uit waarvoor hij zelf heeft gekozen.'

'Door in zijn ondergoed te gaan zitten?'

'Het is een T-shirt. Linkse jongeren zien dat graag, een politicus op leeftijd in een T-shirt.'

'Ja, nu je het zegt, zo was ik vroeger ook. Pens vader, het moet haast wel zijn vader zijn geweest, had een kast vol. Zijn hemdenkast, zei ik altijd. Als hij ze gedragen had, gooide hij ze op het bed en werd ik geacht ze te wassen. Pen werd verwekt op een bed vol onderhemden, dus het zou me niet mogen verrassen, denk ik.'

'Moeder!'

'Toe zeg, niet zo preuts. Jij bent verwekt op de achterbank van een Rolls.'

'Als u voor dat soort dingen belt, hang ik op.'

'Maar vind jij het dan niet onverzorgd, zo'n onderhemd?'

‘Nee, ik vind ze erger dan dat, ik vind ze bedrieglijk. Ze worden gedragen om argeloze mensen te misleiden. Dat is u ook overkomen, als ik het goed begrijp.’

‘Zo praat je niet tegen je moeder. Als je me daarvoor hebt gebeld...’

‘Ik heb u nergens voor gebeld, u hebt mij gebeld.’

‘Volgens mij niet.’

Maar de waarheid is dat de Prinses niet wenst te weten wie er wie heeft gebeld.

Ze is geen echte prinses. Dat is maar een grapje. Prinses Schweppessodawasser. Haar eigenlijke naam, die waarmee ze ter wereld kwam, is Beryl Dusinbery. Ze heeft nooit de bereidheid gehad die te verruilen voor de naam van een man. Prinses Schweppessodawasser is, vindt ze zelf, haar *nom d’oubli*, naar de heldin uit *Duizend-en-een-nacht*, van wie de echte naam haar blijft ontglippen. *Sssch... je weet wel*. Ze had gedacht dat haar kinderen de naam amusant zouden vinden (ze zijn oud genoeg om zich de reclame uit de jaren zestig te herinneren) maar haar kinderen vinden nooit iets amusant. En dat verwijten ze háár. ‘U heeft ons altijd van elke vorm van luchtigheid afgeschermd,’ zeggen ze. ‘Dus het gaat wat ver om nu ineens luchtig tegen ons te doen. U bent de minst luchtige moeder die er ooit is geweest.’

‘Pardon? In een tijdperk van verval heb ik jullie een goede uitdrukkingsvaardigheid willen bijbrengen. Wees blij dat jullie een lerares als moeder hadden en geen morsebel.’

‘Wat is een morsebel?’

De Prinses prijst zichzelf er inwendig om dat ze niet zegt: ‘Daar ben je mee getrouwd.’ In plaats daarvan zegt ze: ‘Dat je dat niet weet, sterkt me in mijn opvattingen. Zoals ik mijn leerlingen op niveau heb onderwezen, zo heb ik dat bij jullie ook proberen te doen.’

‘Wij waren geen leerlingen van u...’

‘Ik ben nog niet uitgesproken.’

‘Is dit weer luchtigheid?’

‘Ik heb me nooit om luchtigheid bekommerd waar het jullie aanging. Dat soort dingen ligt meer in de aard van vaders.’

‘Onze vaders waren er nooit.’

‘Ook dat ligt in de aard van vaders. Maar je maakt me nieuwsgierig. Je noemt mij de minst luchtige moeder ooit. Door hoeveel moeders ben je eigenlijk grootgebracht?’

‘Ik durf de veronderstelling aan dat geen moeder haar kinderen ooit verhaaltjes voor het slapengaan heeft onthouden omdat ze die uilig vond. Dat was het woord dat u ervoor gebruikte, uilig, godallemachtig.’

‘Welnu, ziedaar, met dat woord heb ik je toch maar mooi verrijkt...’

‘Maar gebruiken kan ik het niet.’

‘Probeer je dan in wat hogere kringen te bewegen.’

‘Ik ben lid van het Hogerhuis, moeder.’

‘Dat bedoel ik dus maar...’

‘Het leven is meer dan woorden alleen...’

‘Nee hoor, het is niets dan woorden.’

‘Het behelst ook gevoelens.’

‘Gevoelens! En wat zijn die gevoelens zonder de woorden waarmee je ze kunt uiten? Je zucht en gromt tot je het woord vindt dat duidelijk maakt waarom je zucht of gromt. Dat is de reden waarom varkens geen weltschmerz of *nostalgie de la boue* kennen.’

‘Hoe weet u dat zo zeker?’

‘Omdat ze het er nooit over hebben.’

‘Als je gromt uit angst, weet je dat je bang bent. We hebben nooit met zo veel woorden gezegd dat we bang waren, maar we waren het wel.’

‘Bang omdat jullie je bedreigd voelden, of omdat jullie van nature angstig waren?’

‘We hebben nooit een kans gehad om dat te bepalen. U hebt ons vanaf de geboorte de stuipen op het lijf gejaagd. U las ons voor het slapengaan de Gebroeders Grimm voor, of dat Duitse sprookje *Struwwelpeter*, in het Duits.’

‘*Ich?*’

‘*Sie!* Er zijn nog steeds nachten waarin ik schreeuwend wakker word omdat de Grote Boze Kleermaker *snip, snap, snip* mijn duimen eraf komt knippen.’

‘Dat was nodig om jullie op het gevaar te wijzen dat de Duitsers vormden. Die hebben me jullie vader afgenomen, hè, vergeet dat niet.’

‘Dat was niet mijn vader.’

‘Het waren verwarrende tijden.’

‘Dat zijn deze ook. En daar draagt u aan bij door van het ene moment op het andere luchtig te doen. U hebt ons met harde hand opgevoed en we zouden er de voorkeur aan geven als u zo bleef. Die plotse meisjesachtigheid misstaat u een beetje.’

‘Woorden schieten me tekort,’ zei ze.

Dit is geen verslag van één daadwerkelijk gesprek met één welbepaald kind, maar een globale weergave van vele. Achteraf hadden haar kinderen altijd spijt van hun harde woorden. Moeders laten een oliespoor van schuld en zelfverwijt achter zich. Zelfs deze. Zeker, er viel haar het nodige te verwijten – het ontbreken in hen, bijvoorbeeld, van elk gevoel voor het lachwekkende; of de afwezigheid in hun respectieve levens van iets wat maar ook in de verte een vaderfiguur vertegenwoordigde; of hun volstreekte desinteresse voor elkaars welbevinden. En misschien moest hun monomane gedrevenheid ook wel aan haar worden toegeschreven. Maar hoe dan ook, ze was nu wel een vrouw

van in de negentig. Je kunt niet eeuwig met een beschuldige vinger naar je moeder blijven wijzen. En als ze haar misschien wat meer genegenheid hadden getoond... het liet zich moeilijk voorstellen hoe dat had gekund en hoe het zou hebben uitgekapt, maar toch.

Ze heeft het altijd door als haar kinderen achteraf hun twijfels hebben. Ze voelt het excuus aankomen en steekt een hand met geringde vingers op om het tegen te houden. *Snip, snap, snip*. Straks proberen ze haar nog te zoenen! De ringen aan haar vingers, symbolen voor alle harten die ze heeft gestolen en nooit heeft teruggegeven, dienen ter afschrikking. '*Ne vous embêtez,*' zegt ze dan, want ze weet hoe ze hen op de kast krijgt met haar etiquetteschoolfrans.

Dat mens!

Tja, kan ze het hun kwalijk nemen?

Kan ik het ze kwalijk nemen?

Zij/ik. De Prinses vreest het verglijden. Toen/nu. Vandaag/morgen. Mij/haar. Glijden op het hellende vlak. *Slip, slap, slip*.

Maar ze behoudt haar glimlachloze gevoel voor het absurde. *Meisjesachtig!* Er is me veel naar het hoofd geslingerd, maar meisjesachtigheid!

Ze vraagt zich af of ze het als een compliment moet opvatten. Ze gaat voor een passpiegel staan en maakt haar haren los. Het oudste meisje van Londen.

Bespottelijk. Maar toch, waarom heeft ze nog zulk lang haar?

Ooit droeg ze het kort, in de stijl van Cleopatra. Haar meest geliefde personage uit de wereldliteratuur, op dagen dat ze die kwalificatie niet aan Medea toekent. Cleopatra, Koningin van de Nijl, een vrouw die veel te intelligent was voor de mannen die haar het hof kwamen maken. Wat je van Medea niet bepaald kunt zeggen. Medea liet zich cas-

treren door haar liefde voor Jason. *Castreren?* Jazeker, castreren.

De insinuatie dat ze bij haar kinderen in het gevlj probeert te komen, wenst Beryl Dusingery zich niet te laten aanleunen. Ze heeft fouten gemaakt, zeker, maar nooit de fout te denken dat ze met komediespelen de harten van haar kinderen zou kunnen veroveren. Ze kent haar beperkingen.

Ze steekt haar haar weer op.

Ik ken mijn beperkingen.

Wel merkt ze steeds nadrukkelijker dat er geen beperking is aan het aantal beperkingen. Wie had ooit gedacht dat er zoveel was waaraan het je kan komen te ontbreken? Als ze zonder suiker komt te zitten, is er een verzorgende die nieuwe voor haar haalt. Als haar energie opraakt, of ze verdwaalt in haar eigen appartement, is er een verzorgende die haar helpt haar weg te vinden. Maar als woorden haar tekortschieten, kan niemand haar helpen. Zoekraken, zo moet je het eigenlijk noemen. Ze kan het ene moment nog over een woord beschikken om het volgende moment te merken dat ze het kwijt is. Waar is het gebleven? Onder haar bed gerold zoals de biscuits die haar daghulp Euphoria op de rand van het schoteltje laat wiebelen als ze haar thee komt brengen? Of tijdens haar slaap uit het raam gewaaid? Want ze weet zeker dat ze het nog had voor ze haar ogen sloot.

Ze slaapt al met het raam open sinds ze in Londen kwam wonen, hoelang geleden alweer? Een tijdje na de kinderen, houd het daar maar op. Toen daar geen speelkamer meer voor nodig was. Niet meer voor de kinderen en niet meer voor haar echtgenoten. In het begin zette ze het raam vooral open om het rumoer van de stad te kunnen horen. Ze had veel te lang in saaie, onbeduidende plaatsjes moeten

wonen, in het gezelschap van saaie, onbeduidende mannen. Had ze veel eerder moeten doen, die verhuizing. Het rumoer van de straat stemde overeen met dat in haar hoofd. Ze had echte stadshersens. Maar nu haar gehoor achteruitgaat, is het geen stedelijk rumoer meer wat ze hoort. Het is een zachter, minder indringend gegons, als van de nazomer, bijen die de laatste nectar slurpen, vliegen die uit de lucht vallen, hitte die uit de dag trekt. Ik kan de rozen horen sterven, denkt ze, al heeft ze nooit meer dan zijdelingse betrekkingen met bloemen onderhouden. *Zijdelings*, ook al zo'n mot van een woord dat door haar open raam naar buiten fladderde zodra ze haar ogen sloot. Waarnaartoe? Helemaal terug naar Algiers?

Dus waarom sluit ze dat raam van haar slaapkamer dan niet? Goeie vraag. Daar is een woord voor, maar ze weet niet waar ze dat gelaten heeft.

Namen verdwijnen al jarenlang. Ze verloor iemands naam vaak al voordat ze die kende. Kon het niet opbrengen te luisteren als iemand zich voorstelde. Waarom niet? Spaarzaamheid, dacht ze. Haar brein sparen voor betere dingen. Maar nu zijn de betere dingen ook weg. De opvattingen die ze ooit koesterde – al wat ervan resteert is de onmatigheid waarmee ze opvattingen koesterde. Ze kan zich de inhoud van haar woede herinneren. Die ligt voor haar uitgespreid als kleren die uit een overvolle koffer zijn gevallen. Maar de koffer zelf is weg. Net als de bestemming waarvoor ze hem gepakt heeft.

Na mensen, dingen. Hoe heet zo'n koekje ook alweer? In welk land lag die stad? De herinnering aan Tanger verrukte haar. Maar waar was het precies een herinnering aan? En soms keert een woord opeens terug, om geen andere reden dan dat ze er de vorm van ziet. Zojuist is *redundantie* haar

te binnen geschoten: het overbodig zijn van iets of iemand. *Redundantie* rolt prettig over haar tong. Is dat niet de reden, eerder dan de betekenis (het overbodig zijn), waarom het woord haar aan iemand doet denken aan wiens gezicht ze geen naam kan verbinden? Want als hij (het was beslist een hij) daadwerkelijk overbodig was, waarom zou ze zich hem dan herinneren? Zullen de overbodigen langer in de spinnenwebben van haar geestelijke kelder blijven hangen dan zij die belangrijk voor haar waren? Ze zou willen dat het andersom was. Aan gezichten heeft ze nooit veel waarde gehecht, maar namen zijn onontbeerlijk. Geluiden hebben haar altijd meer gezegd dan beelden. Namen zijn de sleutels tot haar verleden, en daarmee tot haar voortbestaan. Namen verankeren haar. Zonder namen tolt ze doelloos rond, kijkend naar gezichten die ze niet wil zien, een schimmige parade van overbodigen.

En wat zal er gebeuren als ook haar eigen naam verdwijnt? Wordt ze dan overbodig voor zichzelf?

Hoe luidt háár naam eigenlijk, die van de Prinses die aan het woord moet blijven om haar leven te behouden? *Sch... Schh... Schhh... je weet wel wie*. Op sommige dagen weet ze ook wel wie, maar op andere niet. En daar is niets geestigs of luchtigs aan. Ook zij zal aan het woord moeten blijven om haar leven te behouden. Een woord weg is voor haar een dag weg. En hoe meer ik er kwijtraak, ze ergens neerleg waar ik ze niet meer vinden kan, hoe meer ik gebruik moet maken van die welke ik nog wel onder handbereik heb.

O, mijn geheugen is precies Antonius, ik heb en ben vergeten... Kijk, dát weet ze nog.

Dus krabbelt ze dingen op dossierkaartjes uit de tijd toen ze die gebruikte voor ieder van haar leerlingen, en op notitie-

blokjes uit hotels waarvan ze zich niet kan herinneren dat ze er ooit heeft verbleven. Ze schrijft brieven aan vriendinnen van wie ze aanneemt dat die nog leven, al volstaat het ook om de doden een brief te sturen. Ze belt haar zonen, al geeft ze niets om haar zonen. Ze praat in zichzelf. Ze strijkt oude schoolfoto's glad om te zien hoeveel gezichten ze zich nog herinnert en hoeveel namen ze nog kan verbinden aan de gezichten die ze zich herinnert. Op sommige dagen scoort ze goed, op andere niet. Dan weer is het de naam van haar beste vriendin die haar is ontschoten, dan weer kan ze de hoofdmeesteres niet meer aanwijzen, en soms kan ze zichzelf niet vinden. Maar ze geeft niet op en doet haar best. Morgen zal ze zich de hele school weer herinneren.

En ze borduurt. Geen bloemen of vogels, geen huisjes of zonsondergangen, maar woorden, letters van zijde, één voor één, met wrokkige vasthoudendheid, trager dan de zijderups zijn gele draden spint...

Hij had een pijnlijk sterfbed maar sloeg zijn blik op naar God en klaagde nimmer. Ik zal je weerzien, zei hij tegen zijn vrouw, aan gene zijde.

Het ontbrak haar aan de moed hem tegen te spreken.

Grappig, de veranderingen die je in letters aanbrengt door ze te borduren. Een mythische tuin, aangelegd met fijn draad, geliefden met purper pruilende lippen in gouden gewaden, bloedrood krinkelende harten in dansende kinderboekenletters – Beryl Dusingery – en niemand heeft oog voor de wreedheid van je borduurwerk. Zo kwam ik ook aan mijn beide echtgenoten. Het maakte niet uit wat ik zei, mijn schoonheid leidde er hun aandacht van af, mijn adembenemend blauwe ogen veranderden mijn giftige woorden in liefde.

(Ze is geen vrouw die zich onbestraft laat tegenspreken, maar het zou de waarheid geweld aandoen te zeggen dat ze inderdaad adembenemende ogen had of nog zou hebben; wat mannen afleidde was het wreedaardige kubisme van haar gezicht, de indruk die ze wekte van aandachtig luisteren én verveeld de andere kant opkijken, een intense afstandelijkheid die haar, ook al door haar uitstekende jukbeenderen, op een flegmatiek maar gevaarlijk roofdier deed lijken.)

Ik ben nooit op een man uit geweest, gebruikte het woord ‘echtgenoot’ losjes, zoals Cleopatra dat ook deed. ‘Ik kom eraan, echtgenoot.’ Ik kom eraan, *dode* echtgenoot.

Zoals ik evenmin ooit op kinderen ben uit geweest, of op ‘verzorgenden’ – een woord dat me niets dan afkeer inboezemt op de momenten dat ik het me herinner. Wat is er mis met ‘bedienden’ of een ‘gevolg’? Mijn gehavende gevolg van domkoppen die bij het fornuis zitten om warm te blijven, die me vervaarlijk wiebelende biscuits brengen, die wachten tot ik val, zodat ze me kunnen opvangen. Soms val ik alleen maar om ze iets te doen te geven. *Oops-a-daisy*, roep ik terwijl ik me uit mijn stoel laat glijden. Ik beschouw het als een gunst, om ze meer voldoening in hun werk te geven. ‘Ik kom eraan, Mrs. Beryl, kom eraan!’ schreeuwt Euphoria terwijl ze de keuken uit komt hobbelen. Als ik echt zou vallen en op haar moest rekenen om me te hulp te schieten, werd dat waarschijnlijk mijn dood. Voor de aandacht van *Nastier* moet ik nog harder schreeuwen. Zij is permanent op een of ander Roemeense radiozender aangesloten en zou het niet eens merken als haar kleding vlam had gevat. Laat dat vuur maar brullen, maakt niet uit zolang de muziek speelt. Het moet zijn weerslag hebben op haar eigen balans. Kwestie van tijd tot ze over haar snoertjes struikelt, of erin verstrikt raakt en zichzelf

wurgt. Hoe dan ook, als ze de kamer binnenkomen, zit ik allang weer in mijn stoel. 'Kan ik iets voor je doen?' vraag ik zonder van mijn borduurraam op te kijken.

Ik was meer man dan ieder van mijn mannen en het leidt geen twijfel of ik zal verzorgender blijken dan mijn verzorgenden.

Dat gebeurt nu al. Euphoria is een gezette en godvrezende zwarte vrouw uit Oeganda. Ik raad haar aan makkelijker schoenen te dragen, en rokken die wat ruimer vallen. Lopen is een opgave voor haar, en bukken een nog grotere opgave. Je bent hier niet aangesteld als mannequin, houd ik haar voor. Dat woord kent ze niet. Model, verduidelijk ik. Dat maakt haar niet veel wijzer. Enfin, denk ik, je kunt beter op een mannequin willen lijken dan op een Russische hoer, zoals mijn nachthulp uit Moldavië. Het lijkt hier wel een bordeel als ze aan het eind of het begin van de dag hun dienst aan elkaar overdragen. Door wie hopen ze gezien te worden? Mijn dokter? Mijn chiropodist? Mijn zonen? De glazenwasser? Of stelt het ze al tevreden hun weelderigheid aan een oude vrouw te tonen? Ik speel met de gedachte ze foto's van mezelf te laten zien, uit de tijd toen ik hun leeftijd had. Dacht je soms dat jij het hart van een man in lichtertlaaie kunt zetten? Kijk eens naar dit gezicht en stel je de schade voor die ik heb aangericht.

Behalve lichamelijk probeer ik die zwarte ook geestelijk weerbaarder te maken. Ze heeft een hart van suikerwerk. Als ze aan mijn bed komt staan om me aan de slag te zien met het antieke mahoniehouten borduurraam dat mijn jongens voor me hebben gekocht (met de kennelijke bedoeling me aan mijn bed te kluisteren, hoewel ik loop als een kieviet), slaakt ze een zucht van ongeveinsde bewondering. 'Dat is prachtig, Mrs. Beryl,' zegt ze. 'Is dat waar gebeurd?'

‘Een waardere verhaal zul je nooit lezen,’ zeg ik. ‘Ik heb het zelf geschreven.’

‘Het is heel blij,’ zegt ze. ‘Ik moet ervan glimlachen.’

‘Dat is niet echt de bedoeling,’ zeg ik. ‘Je zou erom moeten huilen.’

‘Nee, het is juist blij.’ Ze klapt verrukt in haar handen. ‘Ik zie voor me hoe blij het hem maakt dat zijn vrouw naar hem toe gaat komen.’

‘Tja, maar ze zal dus niet komen.’

Euphoria schudt haar hoofd uit alle macht. ‘Jawel hoor, ze komt vast.’

‘Het is mijn verhaal. En ik zeg je dat ze niet komt.’

Maar Euphoria is kennelijk uiterst modern, post-dit of -dat, in haar kijk op verhalen: ze acht zich de schepper van wat ze leest, en beter bevoegd de inhoud te begrijpen dan degene die het heeft geschreven. Ze trekt zich hoofdschuddend terug in de keuken om nog maar eens thee te zetten. Ik voel haar meewarigheid, hoor in gedachten hoe ze ‘gut-tegut’ mompelt, en het heeft geen zin mijn verbeelding tot de orde te roepen. Die komt uit een andere tijd.

Uiteindelijk zal ik het zijn die thee zet voor háár, daar ben ik vast van overtuigd. Dan ligt zij hier in dit bed te raaskallen en neem ik haar temperatuur op. Het zijn de sterksten die overleven en ik ben veel sterker dan zij, mijn gevorderde leeftijd ten spijt.

Nastya uit Moldavië (*Nastier* ben ik haar beginnen te noemen) heeft ook iets te zeggen over mijn borduursel. ‘Hoe betekent dit, ontbrak haar moed?’ vraagt ze.

Ik wuif haar weg. Ik heb deze leeftijd niet bereikt om een Moldavische snol de eerste beginselen van de Engelse taal te moeten bijbrengen. Toch is dat geen goede gedachte. Mijn gebrek aan geduld speelt me hier parten. Mijn voorraad woorden raakt stilaan uitgeput en ik zou die welke ik